

LIMINAALISET LEIKKAUSPISTEET JA ARKISET YLLÄTYKSET ”EI-NORMATIIVISTA” LAPSUUTTA KUVAAVISSA NARRATIIVEISSA

Ann Phoenix

Käännös: Inka-Sisko Huuska

Jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa yllätyselementti usein korostaa sosiaalisia ennakko-odotuksia muodostamalla keskeytyksen odotettuun asioiden kulkuun. Tämä ennakko-odotusten järkkäytyminen voi johtaa katkokseen ajan sosiaalisessa järjestyksessä kyseenalaistaen sen, mitä menneisyyden tapahtumien perusteella voidaan tulevaisuudelta odottaa (Gasparini 2004). Myös Gross (2010) esittää tietämättömyyden ja yllätyksen olevan sidoksissa toisiinsa, koska yllätykset (odottamattomat tapahtumat) voivat saada ihmiset tietoisiksi omasta tietämättömydestään, ja siten ne tuottavat uutta ja odottamatonta tietoa. Molemmat näistä yllätyksen teoretisoinneista sopivat narratiivin käsitteellistykseen, jonka mukaan ihmisten elämäntarinoiden konstruktiot muovataan menneistä ja nykyisistä kokemuksista sekä tulevaisuuden odotuksista.

YLLÄTYKSEN YLEISYYS

Yllätystä voidaan käyttää tekemään tarinoita ”kerrottavampia” ja vuorovaikutuksesta mielenkiintoisempaa. Koska uutuusarvolla on suuri rooli akateemisessa työssä, ja julkaisemisen ehtona vaaditaan usein uusia tutkimustuloksia tai odottamattomia tulkintoja, yllätykseen turvaudutaan usein retorisenä välineenä. Siitä on tullut itsestään selvä keino luoda lukijoissa ja kuulijoissa odotuksia, jotka

ylläpitävät mielenkiintoa ja tuottavat positii-visen vastaanoton tutkijan esittämille väitteille. Seuraavat esimerkit valaisevat yllättävyyden tai yllätyksettömyyden käsitteen monia retorisia funktioita. Jonkin kutsuminen epäyllättäväksi voi esimerkiksi auttaa sijoittamaan tekstin sosiologiseen kaanoniin. Näin voidaan välttää työn mahdollinen tyrmäminen sosiologisesti riittämättömänä (kuten ensimmäisessä esimerkissä) tai implisiittisesti korostaa opetustekstin erinomaisuutta osoittamalla, että se on ansiokkaasti perehdyttänyt opiskelijat sosiologiseen teoriaan (kuten toisessa esimerkissä).

Kulttuurianalyysi on 1960-luvulta lähtien ollut tärkeä osa seksuaalisuuden sosiologista tutkimusta. Tämä ei ole yllättävää, sillä sosiologinen ajatusmalli kyseenalaistaa yleisen oletuksen, että seksi on yksinkertaisesti luonnollista. (Moon 2008.)

Tulet luultavasti huomaamaan, että suurin osa ”Kuolleiden sosiologien seura” -verkkosivustolla esitellyistä henkilöistä on valkoihoisia miehiä. Tämän ei pitäisi yllättää sinua, oletan jo lukenut oppikirjastasi joistakin varhaisimmista sosiologeista, joiden työ jätettiin pitkälti huomiotta tieteenalan varhaisina vuosina. (Giddens ym. 2005.)

Molemmissa lainauksissa yllätyksen puutteesta huomauttaminen toimii keinona välttää käsitystä, ettei kirjoittajalla olisi mitään uutta

sanottavaa tai että kirjoittaja ei olisi onnistunut välittämään tai huomioimaan tärkeää informaatiota. Samalla toinen esimerkki on kuitenkin vaarassa vieraannuttaa lukijansa tai saada heidät tuntemaan riittämättömyyttä, jos he ovatkin yllättyneet. Tämä pätee erityisesti fraasin ”ei pitäisi yllättää” käyttöön, joka asettaa lukijan, ei siis kirjoittajan, vastuuseen mahdollisesta yllätyksistään. Retorisena tehokeinona käytetty toteamus, että jokin ei ole yllättävää, sisältää tavoitellun yhteisyyden rakentamisen sijaan vieraannuttamisen riskin.

Seuraavissa esimerkeissä tilanteiden, asiointilojen ja faktojen esittämistä yllättävinä käytetään herättämään lukijan kiinnostusta siihen, mitä tekijä on kirjoittamassa. Yllätykseen vetoaminen kannustaa jatkamaan lukemista mielihyvän ja uuden tiedon saamiseksi. Samoin kuin yllätyksen puutteeseen vetoaminen, myös tämä keino voi vaikuttaa vieraannuttavasti, jos yleisöä ei onnistuta vakuuttamaan yllättävyydestä.

Mikä tärkeintä, teos muistuttaa sosiologian kyvystä yllättää saamalla ajattelemaan uusilla tavoilla itsestäänselvyksinä otettuja asioita. (Polletta 2008.)

[S]osiologinen teoria tekee lääketieteellistä sosiologiasta ainutlaatuisen terveydenhoitoon liittyvien sosiaalisten ja käyttäytymistieteiden joukossa. Tätä voisi pitää melko yllättävänä väitteenä, koska lääketieteellistä sosiologiaa kuvattiin ennen usein epäteoreettiseksi. (Cockerham 2004.)

Joka päivä miltei puolella maailman väestöstä on yllään farkut. Tämä on hyvin erikoista. Koskaan ei kuitenkaan ole tosissaan yritetty ymmärtää farkkujen saavuttaman globaalin suosikkivaatteen aseman syitä, luonnetta ja seurauksia. Tässä teoksessa tartutaan innolla tähän haasteeseen. Teoksessa tarjotaan selkeitä, joskin yllättäviä, selityksiä tilanteeseen. (Miller & Woodward 2011.)

Kulutuksen sosiologia kiinnittää suhteellisen vähän yksityiskohtaista ja systemaattista huomiota lapsiin, kun taas lapsuuden sosiologia usein tapaa lähestyä lasten kulutusta ns. ”kulutuksen tuotannon” näkökulmasta. Tämä on yllättävää, kun otetaan huomioon empiirisen ja teoreettisen keskustelun laajuus kulutuksen sosiologiassa [...] (Martens ym. 2004, 155.)

Kyse ei kuitenkaan ole vain siitä, että sosiologit käyttävät ”yllätystä” emotionaalisenä kategoriana. Sosiologit tuntevat usein velvollisuudekseen selitellä, miksi yhteiskunnalliset tapahtumat yllättävät heidät yhtä paljon kuin muunkin väestön. Aivan kuten löytyy lukuisia esimerkkejä sosiologien yrityksistä herättää yleisön kiinnostus konstruoimalla yllätyksen (puutteen), on myös olemassa lukuisia esimerkkejä tilanteista, joissa he selittelevät tieteenalansa ilmeistä kykenemättömyyttä tunnistaa merkittäviä tapahtumia tai sosiologisen teorian riittämättömyyttä tapahtumien selittämisessä. Tarve selittää ja oikeuttaa sosiologian kykenemättömyyttä ennakoida arkisia tapahtumia johtuu epäilemättä osaltaan tieteenalan asettamisesta (tai asettumisesta) yhteiskunnan tarkkailijaksi. Siksi sosiologit usein kysyvät, eivätkö he olleetkin tarkkanäköisempiä kuin yleisesti ajatellaan tai toteavat joidenkin tapahtumien olevan niin yllättäviä, että ne yllättävät jopa sosiologitkin.

Vuosituhtaan vaihteen tuntumassa Castells ja Urry eivät siis kumpikaan nähneet suurta sosiaalista merkitystä matkapuhelimessa itsessään, muuten kuin yhtenä osana tietoliikennealan kehitystä ja myöhäismodernin maailman kaikenkattavaa liikkuvuutta. Tämä on omiaan osoittamaan, että kaikkein eniten ajan hermolla olevat ja tarkkanäköisimmätkin sosiologit voivat joutua jonkin verran yllätetyiksi, aivan kuten kaikki muutkin. (McGuigan 2005, 46.)

[Pohjois-Irlannissa] sosiaalinen muutos *yllätti sosiologit*, hyvin samalla tavoin kuin Etelä-Afrikassakin. (Brewer 2001.)

Se *yllätti* myös *sosiologit*. Tässä esityksessä pyritään selittämään, miksi puolalainen sosiologia ei pystynyt ennustamaan Solidaarisuus-liikettä. (Sulek 2009.)

Riskeihin liittyy useita tuntemattomia tekijöitä – tai, jos niin voidaan sanoa, tunnettuja tuntemattomia tekijöitä, koska maailmalla on mitä ilmeisimmin taipumus yllättää meidät. (Giddens 1999.)

Kukaan ei voi olla yllätymättä protestiliikkeen nopeasta leviämisestä Pohjois-Afrikassa ja Lähi-Idässä... Mutta miksi juuri nyt? Tutkijat ovat raportoineet kytevästä tyytymättömyydestä ja poliittisen muutoksen kaipuusta näillä seuduilla jo jonkin aikaa, mutta viime aikoihin asti ei ole ollut yhtä liikkeellepanevaa

tapahtumaa, jollainen lähes aina tarvitaan, jotta koetuista vääryyksistä syntyy järjestelmällistä toimintaa... Sosiaalisten liikkeiden teorian termein Tunisian mielenosoittajat olivat pioneereja poliittisen kiistelyn kierteessä... Eräs lukuisia kertoja tämän protestiaallon aikana kuultu argumentti on, että kukaan ei osannut ennustaa sitä. Samaa fraasia olen käyttänyt itsekin opettaessani. Minulla oli tapana sanoa: kaikesta kommunismin tutkimisesta ja teoretisoinnista huolimatta Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan kommunismin yhtäkkinen kaatuminen yllätti meidät eikä kukaan osannut ennustaa sitä. Ihmistoiminta on muuttuvaa ja arvaamatonta, eikä sen ennustaminen yksinkertaisesti ole mahdollista. Mutta onko tämä oikein? (Sutton 2011.)

Kaikki edellä esitetyt esimerkit osoittavat yllätyksen olevan performatiivista. Ihmiset ”tekevät” yllätyksen tietyissä konteksteissa. Wilkinsonin ja Kitzingerin (2006) mukaan ihmiset tekevät yllätyksen vuorovaikutuksellisenä aikaansaannoksena ja siten konstruivat sen perustavanlaatuisena tunneilmaisuna. Yllätyksen käsitteeseen viittaamisen yleisyys ja sen esittämistapojen moninaisuus kertovat sen sosiaalisesta merkittävydestä, ja jotkut sosiologit ovat todella ottaneet yllätyksen ajattelunsa ja tutkimuksensa keskiöön.

Käsittelen ensin lyhyesti tapoja, joilla yllätystä on teoretisoitu sekä yllätyksen tutkimuksessa ilmenneitä metodologisia kysymyksiä. Tämän jälkeen havainnollistan yllätyksen analyttistä hyödyllisyyttä käyttäen esimerkkejä tutkimuksesta *Transforming Experience: Reconceptualising identities and 'non-normative' childhoods*¹. Tutkimus keskittyi aikuisiin, jotka ovat kokeneet yleisesti ei-normatiivisena käsitetyn lapsuuden ja tapoihin, joilla he käsittelevät kokemuksiaan ja kertovat lapsuudestaan aikuisina. Tutkimuksen haastateltavat tulivat kolmesta ryhmästä: 1) ketjumaahanmuuttajat, jotka ovat joutuneet joksikin aikaa erotetuiksi vanhemmistaan ja liittyneet näiden joukkoon myöhemmin, 2) henkilöt, jotka lapsuudenkodissaan ovat toimineet tulkkeina ja/tai kääntäjinä vanhemmilleen ja 3) henkilöt, joiden lapsuudenkodit ovat olleet näkyvästi etnisesti poikkeavia.

Käsittelen neljää tapaa, joilla yllätys esiintyy haastatteluissa ja analyysissä: 1) orientoitumi-

nen yllätykseen, 2) yllätys vuorovaikutuksellisenä aikaansaannoksena, 3) haastateltavien ja/tai tutkijan yllättyminen haastattelussa ilmenneestä tunteesta sekä 4) yllätyksen tuottamat uudet, vaihtoehtoiset tavat ymmärtää yhteiskunnallisia asemoiteja. Lisäksi pohdin, miksi näiden yllätysten ja katkosten merkityksen ymmärtäminen edellyttää rodullistettujen ja sukupuolitettujen yhteiskuntaluokkien leikkauksien analyysiä sekä analyysiä liminaalisuudesta, jonka kautta ne muodostuvat ja jota ne tuottavat. Osa yllätyksen analyttistä käyttökelpoisuutta on, että se tuottaa liminaalisuutta – myös menneen, nykyhetken ja tulevan välillä. Lopuksi käyn lyhyesti läpi tapoja, joilla yllätys on merkityksellistä. Väitän, että yllätys on yhteiskunnallisesti merkityksellistä ja siksi tärkeää sosiologiselle ymmärrykselle ja analyysille.

YLLÄTYKSEN TEORETISOINTIA

Yllätykset ovat väistämättä yleisiä maailmassa, jossa odottamattomat tapahtumat ovat arkipäivää, ja siksi yllätyksiä voidaan pitää jopa ontologisina: olemassaolon välttämättömänä ehtona. Gasparini (2004) näkee yllätyksen katkokseksi odotushorisontissa, mikä johtaa ennakoimien järkkymiseen. Gasparinin mukaan yllätys johtaa ajallisen järjestyksen rikkoutumiseen muuttaen ajan sosiaalista organisoitumista. Tämä johtuu siitä, että yllätys keskeyttää odotetun tapahtumien kulun kyseenalaistaen sen, mitä tulevaisuudelta voidaan menneisyyden tapahtumien perusteella odottaa. Gasparinin mukaan yllätys esiintyy ”arki-elämän väleissä”, eri tilanteiden väliin jäävinä hetkinä kuten odottaminen, tauot ja hiljaisuus. Yllätystä luonnehtii ennako-odotusten järkkäminen, jolla on positiivisia tai negatiivisia seurauksia. Ikävät yllätykset, kuten syyskuun 11. päivän tragedia, muuttavat tulevaa ja nykyistä käyttäytymistä vaikuttaen käsityksiin riskeistä ja riskeihin varautumiseen sekä synnyttäen pelkoja, ettei riskejä pystytä ennaltaehkäisemään. Yllätys tuo näkyviin kokemuksia, joiden yhteiskunnallista tärkeyttä usein aliarvioidaan, mutta jotka vaikuttavat oleellisesti syntyviin arvoihin ja keskus/periferia-suhteisiin (Gasparini 2004). Beck (1992) esittää ”riskin” olevan välittäjä, joka

muuttaa menneen, nykyisen ja tulevan välisiä suhteita. Myös Maier (2009) ehdottaa yllätyksen toimivan välittävänä tapahtumakategori-ana toteutuneen ja toteutumattoman välillä. Koska sosiologista tietoa luonnehtii yllätyksellisyys, sen voidaan sanoa kehittyvän ristiriitojen kautta. Tätä väitettä tukee O'Brienin (2009) käsitys siitä, että sosiologia on ristiriitojen epistemologiaa. Myös Grossin (2010) teorian mukaan yllätys syntyy katkoksesta ennakoidussa tapahtumakulussa. Hän esittää, että tietämättömyys ja yllätys ovat sidoksissa toisiinsa siten, että yllätykset (odottamattomat tapahtumat) voivat saada ihmiset tietoisiksi omasta tietämättömyydestään ja tätä kautta ne synnyttävät uutta ja odottamatonta tietoa. Grady (2007) esittää, että on olemassa jatkuva yllättymisen ja löytämisen kehä (virtuous circle of surprise and discovery). Voidaan siis väittää, että yllätys ja sen synnyttämät katkokset ovat tärkeitä tiedontuottamiselle kaikilla tieteenaloilla.

Edellä kuvatut yllätyksen määritelmät sopivat narratiivin käsitteellistämistapaan, jonka mukaan ihmisten nähdään konstruoivan elämäntarinoitaan menneistä ja nykyisistä kokemuksista ennakoidun tulevaisuuden valossa (Riessman 2008).

Lyhyesti sanottuna yllätykseen keskittymisen tuo tarkastelun keskiöön *liminaalisuuden*, koska murrokset ja katkokset ovat aina osa yllätystä emotionaalisesti latautuneessa oppimisprosessissa. Liminaalisuus korostuu kolmella tapaa: Ensinnäkin katkokset sosiaalisten ennako-odotusten ja uuden ymmärtämisen välillä korostuvat. Toiseksi katkokset tunnetujen ja itsestään selvien tulevaisuuden odotusten välillä tulevat näkyviin korostaen sitä, mitä on tarpeen tietää. Kolmanneksi nämä katkokset aiheuttavat murroksen menneen, nykyisen ja tulevan välisissä suhteissa johtuen niiden uudelleenjärjestymiseen. Nämä yllätyksen funktiot tekevät siitä useilla tavoilla arvokkaan tutkimusanalyttisen työkalun.

Yllätys laadullisessa tutkimuksessa on kaksita- hoista. Ensinnäkin tutkimuksen kohdehenkilöt yllättyvät. Toiseksi myös tutkijat voivat yllättyä oman työnsä edetessä. Näiden kahden yllätyksen muodon yhdistyessä voidaan löytää erityisen hedelmällisiä ymmärryksen het-

kiä [...] Yllätys on tärkeä tutkimustapahtuma, joka ansaitsee laadullisen tutkijan jakamattoman huomion. (Ramiller & Wagner 2009.)

Kyse ei ole vain siitä, että tietyt tilanteet ja yksilöllinen tieto tuottaisivat yllättäviä katkoksia (miellyttäviä tai epämiellyttäviä) vaan myös siitä, että sosiaalinen elämä on täynnä ennako-odotuksia tiettyjen ryhmien käyttäytymismalleista ja ominaisuuksista. Odotukset (omat tai muiden) voidaan rikkoa, jolloin aikaansaadaan yllätys, ei vain tutkimuksen osallistujissa vaan myös siinä, miten he kokevat muiden ihmisten suhtautuvan heihin. Jo pelkästään tarinan kertominen tai tutkimukseen osallistuminen voi tuottaa molempia yllätyksen muotoja ja yllättää osallistujat uusilla narratiiveilla ja tunteilla.

ARJEN LIMINAALISTEN LEIKKAUSPISTEIDEN TUOTTAMAT YLLÄTYKSET

Seuraavaksi käsittelen tapoja, joilla yllätystä voidaan analysoida tutkimuksessa. Esimerkkeinä on käytetty narratiiveja tutkimusohjelmasta, jossa kerättiin kertomuksia ei-normatiivisena pidetyn lapsuuden kokeneilta aikuisilta. Haastateltavia oli kolmesta jo aikaisemmin esitellystä tutkimusryhmästä. Otoksen ikähaarukka oli hieman alle nelikymppisistä hieman yli kuusikymppisiin. Tutkimuksessa aikuisia pyydettiin muistelemaan lapsuuttaan ja kertomaan tarinansa. Tavoitteena oli ymmärtää tapoja, joilla he uudelleenkäsitteellistävät kokemuksiaan ajan kuluessa ja sitä, miten kokemukset ovat vaikuttaneet heidän identiteetteihinsä. Projektin teoreettisena taustana oli muun muassa käsitys, jonka mukaan ”teemme itsemme” elämäkerrallisten narratiiviemme kautta (Bruner 1990) sekä käsitys, että muistot eivät vain representoi menneisyyden tapahtumia, vaan samanaikaisesti myös muokkaavat tapahtumia ja identiteettejä (Lambek & Antze 1996). Se, mitä muistamme, riippuu siis siitä, miten tapahtumat sopivat muodostettuihin kokemuksiin, elämäntarinoihin, tulevaisuuden odotuksiin ja tapoihin, joilla ihmiset uudelleenmuotoilevat itsensä narratiivin kautta (Polkinghorne 1988). McAdams (2006) esittää, että voimallisin elämäntarina tämän päivän USA:ssa on

kertomus ”vapauttavasta itsestä” (redemptive self) viitaten yleiseen tapaan muokata epätydyttävistä identiteeteistä uusia, emotionaalisesti hyväksyttävämpiä versioita ja vaikeista elämäntarinoista ymmärrettävämpiä. Tämä kertomusten uudelleenmuotoilu saa vahvistusta ihmisten tarpeesta vakuuttaa elävänsä ”ellettävää elämää” (Butler 2004). Ajatus tukee näkemystä, että narratiiveja kehitetään erityisesti selittämään tilanteita, joissa elämä ”keskeytyy” tai eroaa kanonisesta, kulttuurisesti jaetusta käsityksestä, kuinka elämä tulisi elää (Riessman 2002; 2008).

Haastattelut vaihtelivat pituudeltaan hieman alle tunnista yli kuuteen tuntiin, useimpien kestäessä noin kaksi tuntia. Kaikki haastattelut analysoitiin temaattisesti. Jotkut haastatteluiden osiot analysoitiin kuitenkin narratiivisesti. Narratiiviseen analyysiin valittiin teoreettinen otanta haastatteluissa esiin nouseista teemoista sekä teemat, jotka vaativat yhteisanalyysiä ja keskustelua tutkimusryhmässä tai eri tutkimusryhmien välillä. Vastaus ensimmäiseen kysymykseen, jossa osallistujia pyydettiin kertomaan tarinansa, analysoitiin enimmäkseen narratiivisesti.

Esitän esimerkkejä neljästä tavasta, joilla analyysin kohdistaminen yllätykseen voi olla analyttisesti hedelmällistä tutkimusprosessin tuloksia esiteltäessä. Yllätys voi esiintyä haastattelussa ja analyysissä seuraavilla tavoilla: 1) orientoituminen yllätykseen, 2) yllätys vuorovaikutuksellisen aikaansaannoksena, 3) haastateltavien ja/tai tutkijan yllättyminen haastattelussa ilmenneestä tunteesta sekä 4) yllätyksen tuottamat uudet, vaihtoehtoiset tavat ymmärtää yhteiskunnallisia asemoiteja. Huomio on haastateltavissa ja tavoissa, joilla yllätys toimii sosiaalisten prosessien ilmentäjänä. On huomionarvoista, että kaikki nämä yllätyksen ilmenemismuodot syntyvät leikkauspisteissä, tuloksena haastateltavien useista samanaikaisista asemista.

Orientoituminen yllätykseen

Seuraava lainaus on peräisin ”kielivälittäjien” tutkimuksesta. Arabiankielisestä perheestä tuleva haastateltava tulkkasi lapsena arabian ja ruotsin kielten välillä vanhemmilleen. Hänen

kertomuksensa on yhtenäinen teksti (ei siis kysymysten katkoma), jonka hän tuotti internetissä vastauksena pyyntöön selittää, mitä tutkijoiden tulisi tietää ”kielivälittäjänä” toimimisesta.

Kun meillä oli ensimmäistä kertaa ruotsalaisia päivällisvieraita, mies kutsui huolettomasti vaimoan porsastelijaksi (grisig), koska tämä oli sotkenut pöytää. Muistan, kuinka vanhempieni kasvot kivettyivät. Vilkaisten äitiäni isäni kysyi hampaidensa välistä arabiaksi: ”Kutsuiko hän juuri vaimoan siaksi?” Samaan tapaan äitini vastasi: ”Luulen, että kutsui.” ”Se on ihan okei”, minun piti selittää, ”ihmiset puhuttelevat toisiaan sillä tavalla.” Vaikka selitin asian vanhemmilleni, en ole koskaan kuullut heidän käyttävän termiä ”grisig”.

Tässä esimerkissä kertoja orientoituu vanhempiensa yllättyneisyyteen päivällisvieraiden puheista nostamalla tämän tapahtuman merkityksellisenä perheelleen ja omalle roolilleen kielivälittäjänä. Yllätys toimii yhteiskunnallisen erilaisuuden ilmentäjänä. Se paljastaa maahanmuuttajuuden, kansalaisuuden, uskontojen, kielten ja sukupolvien välisten erojen synnyttämän leikkauspisteen vanhempien, heidän tyttärensä (kertoja) ja ruotsalaisten vieraiden välillä. Yllätys korostaa myös temporaalisuutta – tämä tapahtui, kun vanhemmat kutsuivat kotiinsa ensimmäistä kertaa ruotsalaisia vieraita, ja asiat ovat ilmeisesti sittemmin joiltakin osin muuttuneet mutta myös pysyneet samoina. Tämä on yhtäältä esimerkki liminaalisuudesta kahden kulttuurin rajalla ja toisaalta esimerkki siitä, miten ennakko-odotuksista poikkeava käyttäytyminen aiheuttaa uuden tiedon syntyyn johtavan katkoksen. Grady (2007) ja Gross (2010) kuvaavat tätä uutta tietoa synnyttävää katkosta yllätyksen aikaansaamaksi.

Yllätys vuorovaikutuksellisen aikaansaannoksena

Edellä esitettyssä esimerkissä haastateltavan voidaan sanoa orientoituvan yllätykseen vuorovaikutuksellisesti siinä mielessä, että hän korostaa vanhempiensa kokemaa yllätystä tutkijalle. Näin tehdessään hän varmistaa, että tutkija ymmärtää esimerkin kertovan merkityksellisestä tapahtumasta. Yllätys voidaan myös tarkoituk-

sellisesti tuottaa vuorovaikutuksessa. Wilkinson ja Kitzinger (2006) esittävät yllätyksen olevan vuorovaikutuksellinen aikaansaannos ja havainnollistavat, kuinka se tuotetaan vuoropuhelussa puhelukumppanien kesken. Seuraava esimerkki kuvaa dramaattisesti sitä, miten yllätys aikaansaadaan vuorovaikutuksellisesti puheen ja toiminnan avulla. Esimerkki on peräisin ketjumaahanmuuttajien tutkimuksesta. Cheryl jäi Karibialle äitinsä ja siskonsa muuttaessa hänen isänsä kuoleman jälkeen, ja hän muutti heidän perässään vuotta myöhemmin.

Cheryl: Siskoni tuli hakemaan minut joo. Poliisi oli ottanut häneen yhteyttä ja hän lähti töistä ja tuli luokseni asemalle. Ja mmm, hän päätti ettei kertoisi äidille – no ei silloin voinut, siihen aikaan ei ollut puhelinta, ei soitettu töihin tai mitään, odotettiin vain että ihmiset tulivat kotiin. Niin hän piilotti minut komeeroon hmm, ja minä kuulin kun äitini tuli kotiin ”onko mitään uutisia...” [nauraa], ja siskoni sanoi ”ei ole”. No anteeksi vaan, en voinut enää jatkaa leikkiä, vaan hypäsin ulos komeerosta ja halasin äitiäni, ja se oli kuule ihanaa, se oli kyllä tosi ihanaa!

Cherylin äiti oli osannut odottaa Cherylin saapuneen. Cheryl piilotettiin kaappiin tarkoituksena lisätä jälleennäkemisen riemua tyräämällä ensin äidin odotukset ja siten synnyttämällä yllätys vuorovaikutuksessa. Yllätyksen synnyttävä liminaalisuus on tässä esimerkissä Cherylin Karibialla ja Iso-Britanniassa olon välillä sekä siinä, että äiti luulee Cherylin olevan vielä Karibialla ja hän saakin tietää tyttären saapuneen turvallisesti. Lasten saapuminen Iso-Britanniaan ketjumaahanmuuton yhteydessä oli kuvatun tutkimusprojektin keskeinen lähtökohta. Kuvaus ei siis paljasta tutkijoille mitään olennaista perheen yhdistämisen merkityksestä maahanmuuttajaperheille. Sen sijaan kertomus yllätyksen vuorovaikutuksellisesta aikaansaamisesta herättää tutkijat huomaamaan Cherylin siirtolaisstatuksen ja sukupolven leikkauspisteen sosiaalisen merkityksellisyys koko hänen perheelleen sekä sen, kuinka perhe tämän tiedostaa. Kertomus korostaa tilanteessa koettujen tunteiden suuruutta ja osoittaa, kuinka miellyttävä käänne Cherylin saapuminen oli kaikkien perheenjäsenten mielestä (mikä ei aina pitänyt paikkaansa tutkituissa ketjuma-

hanmuuttotapauksissa). Kohdistamalla huomio yllätykseen voidaan siis lisätä mahdollisten analyttisten tulkintojen painoarvoa.

Yllättäviä tunteita haastattelussa

Kolmanneksi yllätys voi valaista yhteiskunnallista tutkimusta tilanteissa, joissa haastateltavat/tutkija yllättyvät tutkimusaineistoa muodostaessaan (mikä voi tutkijalle selvitä vasta analysointivaiheessa kenttätyöväiheen sijaan). Seuraava esimerkki on peräisin haastattelusta, joka tehtiin kielivälittäjätutkimusta varten Kaliforniassa. Lainauksessa Fong pahoittaa mielensä puhuessaan vanhempiansa työstä.

Fong: Minä- mmm (yskii) anteeksi, mutta luulen, että hän hmm jäi jumiin vaatetehtästyöhön. Ja luulen, että hän tekee sitä vieläkin (niiskuttaa) ja se on mmm se on (.) se on iso... hmm se on yksi (.) niistä töistä joita kai monet äidit tai naiset mmm tekevät Ch- Chinatownin alueella ...(.) pitkiä päiviä niin kuin, hän (.) hän tekee töitä aamuseitsemästä iltaseitsemään, eli k- kaksitoista tuntia... seitsemänä päivänä viikossa eli ei ole vapaapäivää... se aiheuttaa myös kitkaa vanhempieni välille koska isäni mielestä äiti saisi olla kotona enemmän. ...hän kai tienaa 8000 dollaria vuodessa... .. jokaisesta vaatekappaleesta hän saa ehkä pari senttiä, eli niin kuin, mmm me lapsena myös autettiin häntä eli se oli... [Isäni] (.) se on tavallinen tarina, luulisin, siellä (.) Chinatownissa missä vanhemmat (.) äiti on töissä vaate- tehtaassa ja isä hmm joko ravintolassa tai jotain sellaista. Hmm mutta isä (.) isä oli kokki ja töissä (.) ravintolassa Chinatownissa pitkän aikaa, mmm monessa ravintolassa mmm ja se oli... mutta myös pitkiä päiviä j... ja jonkun aikaa isä oli iltavuorossa eli kolmesta niin kuin kahteentoista yhteentoista ja niin (.) ja oli isä jonkun aikaa yövuorossakin... palkka pimeänä... tarvitsen varmaan nenäliinaa. [Haastattelu tehtiin kahvilassa, ja kun Fong alkaa itkeä, puhun digitaalinauhurista sillä aikaa kun hän yrittää saada tunteensa kuriin].

Ei liene yllättävää, että Fong on pahoillaan vanhempiansa riistotyöpaikoista ja siitä, että he ovat joutuneet raatamaan vuosikausien ajan pitkää päivää mitätöntä korvausta vastaan. Se, että hän kuitenkin itse yllättyy omasta reaktiostaan selittäessään itselleen tuttua

asiaa haastattelukontekstissa (julkisella paikalla) osoittaa, että Fongin kuvaaman sosiaalisen kontekstin ymmärtämiseksi on syytä tutkia haastattelutilanteen dynamiikkaa hieman tarkemmin. Kyse ei ole siitä, että Fong järkyttyisi joka kerta ajatellessaan vanhempiensa työtilannetta, vaan siitä, että (kuten hän sanoo myöhemmin) hän ei yleensä ajattele, kuinka vähän he tienaa. Fongin tunnereaktio kertoo hänen olevan eri tietämisen tapojen välisessä liminaalitulassa. Fong on pitänyt itsestään selvytenä, että hänen vanhempansa saavat huonoa palkkaa ja käyttävät suurimman osan ajastaan uuvuttavaan raadantaan. Hänen yllättävä reaktionsa tuottaa kuitenkin uutta tietoa vanhempien palkan tosiasiallisesta pienuudesta ja heidän työnsä menneistä ja nykyisistä vaikutuksista lapsiin (Fong mukaan lukien) ja heidän omaan parisuhteeseensa. Se tuo tietoisuuteen jotain, joka on aiemmin ollut vain osittain tiedostettua tietoa. Fongin yllättyminen omasta kyynelehtimisestään katkaisee itsestään selvän hyväksynnän, että näin asiat vain ovat ja tuo tietoisuuteen tilanteen tuskallisen epäoikeudenmukaisuuden. Kyseenalaistaessaan ikävän tilanteen itsestään selvän luonteen yllätys järjestää menneen, nykyisen ja tulevan uudelleen. Luultavasti myös Fongin ennako-odotukset haastattelutilanteesta ja siitä, mitä hän kertoisi haastattelijalle kielivälittäjyydestä, poikkesivat tilanteesta, jossa hän odottamatta joutuikin hankalaan subjektipositioon (Wetherell 1998) ajatellessaan vanhempiensa yhteiskunnallista asemaa. Lisäksi tämän hetkellisen, yllättävän tapahtuman tarkastelu valottaa tapoja, joilla etninen alkuperä, yhteiskuntaluokka, kieli, siirtolaisstatus ja sukupolvi Fongin perheessä leikkaavat toisensa.

Yhteiskunnallisen asemoinnin uusi tulkinta

Viimeiseksi esiteltävä yllätyksen kategoria tutkimusprosessissa koskee yllätystä, joka korostaa eroavuuksia yhteiskunnallisessa asemoinnissa ja murtaa sosiaalisia ennako-odotuksia. Seuraavat kolme esimerkkiä esittelevät erilaisia tapoja, joilla narratiiveissa kuvataan ihmisten yllätyksen kautta huomanneen oman yhteiskunnallisen asemointinsa. Esimerkit

kertovat, kuinka haastateltavat ovat yllättyneet muiden odottamattomasta käytöksestä itseään kohtaan (ensimmäinen esimerkki), muiden ihmisten yllättyneistä reaktioista itsensä kohdatessaan (toinen esimerkki) tai erilaisuuden tiedostamisesta lukuisin tavoin.

Ensimmäinen esimerkki on peräisin Kaliforniassa tehdyistä kielivälittäjien haastatteluista, toinen puolestaan näkyvästi etnisesti erilaisen lapsuuden tutkimusryhmän haastatteluista Lontoosta, ja kolmas esimerkki Isossa-Britanniassa toteutetusta sähköpostikyselystä, joka toteutettiin samoin etnisesti erilaisen lapsuudenkodin tutkimusta varten.

Ja mmm (.) ja (.) mulla on (.) tosi elävä muistikuva siitä, kun olin ensimmäisellä luokalla ja puhuttiin espanjaa, koska me (.) me hakeuduttiin toistemme seuraan ja (.) ja me (.) niin kuin sitä meni siihen ryhmään joka (.) ...minun äidinkieleni oli espanja. Ja tajusin että se oli muidenkin lasten äidinkieli ja sitä on ihan vauva vielä ekaluokalla ja opettaja lähestyi meitä hmm ja näytti (.) vaatteet oli kuin Jackie Kennedyllä, tiiäkö, sitä oli (.) sellainen kaunis opettaja tuli. Ja hän kumartui ja hänellä oli kädet selän takana ja hän pyysi meitä kaikkia tulemaan, me juostiin sinne ja hän veti esiin läjän tikkareita, oikein kimpun niitä ja hän antoi meille kaikille tikkarin ja sanoi ”en halua että puhutte enää tuota rumaa kieltä, vain tyhmit ihmiset puhuvat sitä” (pehmeämmin) ja se oli todellinen käännekohta sydämessäni ja mielesäni. (Amorita, Los Angeles)

Mutta luulen, että sosiaalisesti se oli jotain, jonka tiedostin lapsena ja olin siitä vähän vaivaantunut, mutta enemmän silloin, kun olin isän kanssa liikkeellä, koska tunsin että öö ihmiset varmaan olivat enemmän (nauraa) yllättyneitä siitä, kuin jos olin liikkeellä äitini kanssa. Luulen, että kyse oli tietystä värijatkumosta. Tietysti he näkivät että olin lähempänä äitini ihonsävyä (nauraa) ja siten jotenkin lähempänä häntä ja todennäköisemmin hänen jälkikasvuun kuin isäni. Mutta sitten 17-vuotiaana menin Ghanaan. Menin takaisin Ghanaan ensimmäistä kertaa. Ja sitten huomasin että koko värijatkumo (nauraa) oli siellä erilainen ja sitten esimerkiksi kerran torilla tapasimme joitain äitini esi-isiä, ei esi-isiä, anteeksi, joitain sukulaisia. Itse asiassa ensimmäinen yllättävä asia, joka minut yllätti, ole se kuinka monet mustat kasvat joukossa todella oli (nauraa). Oikein todella tumma ihonväri. Ja niin aloin

tajuta, että en ehkä sulautuisi joukkoon aivan niin helposti kuin olin jotenkin kuvitellut. Ja sitten kun tapasin joitain äitini sukulaisia torilla, he tavallaan katsoivat minua ja katsoivat isääni ja äitiäni ja sanoivat sitten, että muistutin paljon isääni ja sekin (.) tavallaan, niin kuin vahvisti uutta oivallustani, ettei kumpikaan, etten tulisi täysin hyväksytyksi omana itsenäni Britanniassa (.) hmm, enkä tulisi täysin hyväksytyksi Ghanassakaan, koska heille minä olin oikeastaan tosi vaaleaihoinen ja he käyttävät termiä ”obronny”, joka oikeastaan tarkoittaa (.) termi jota käytetään eurooppalaisista tai jos sen kääntää suoraan, luulen että se tarkoittaisi tavallaan valkoista. (John?)

Varhaisimmat muistoni alkavat siis, ensimmäisenä koulupäivänä uudessa paikassa joka oli täynnä ”valkoisia” kasvoja, minun ihoni on oliivinsävyinen ja minulla oli tosi pitkä tummanruskea/musta tukka (isäni oli tummaihoinen ja äitini valkoinen), näytin aivan erilaiselta kuin kaikki muut lapset! Muistan sen hyvin, koska ystävyystyini kahden tytön kanssa, joista toinen on edelleen läheisin ystäväni (jo 30 vuotta), hän kutsui minut syömään yhtenä päivänä ja hän oli kysynyt äidiltään ”saisinko tuoda uuden tytön syömään” ja hänen äitinsä sanoi sen käyvän, mihin hän vastasi ”Mutta hän on ruskeaihoinen!” Onneksi se ei ollut ongelma, mutta aloin huomata olevani erilainen kuin muut lapset.

Edellisissä esimerkeissä entinen tausta, kieli, ihonväri, kansallinen identiteetti, paikka ja maahanmuuttohistoria leikkaavat toisiaan erilaisina yhdistelminä asettaen haastateltavat liminaalisiin asemiin ja luoden keskeyttävän yllätyksen. Kaikissa näissä tapauksissa yllätys syntyy siitä, että he ovat ”ainetta väärässä paikassa”: heidän kuulumisensa joukkoon asetetaan kyseenalaiseksi (joko kielen tai ulkonäön vuoksi), koska he poikkeavat normatiivisesta ryhmästä. Ensimmäisessä ja kolmannessa lainauksessa yllätys on implisiittinen. Kaikissa tapauksissa yllätys tuottaa uutta tietoa väheksytystä asemasta ja joukkoon kuulumisen puutteesta. Grossia mukaillen murtuma implisiittisissä odotuksissa teki haastateltavat tietoisiksi uusista, odottamattomista tavoista ymmärtää maailmaa ja omasta asemoinnista siinä.

YLLÄTYKSEN AIHEUTTAMIEN EPISTEMOLOGISTEN KATKOSTEN VAIKUTUS

Kaikissa edellä esitetyissä lainauksissa yllätys on tulos murroksesta tärkeissä ja merkityksellisissä sosiaalisissa ennako-odotuksissa – joko implisiittisissä tai eksplisiittisissä. Tämän vuoksi yllätys on erottamattomasti sidoksissa niihin seurauksiin, jotka syntyvät yllätyksen aikaansaamassa prosessissa. Näitä seurauksia ovat häpeän, surun ja rakkauden tunteet suhteessa vanhempiin ja itseän, ilo ja halu sitoutua omaan perheeseen, päättäväisyys kasvatata omat lapset eri tavoin kuin on itse tullut kasvatetuksi, ylpeys omista saavutuksista ja taidoista, perustavanlaatuisen valtasuhteiden ja oman väheksytyn aseman tunnistaminen ja tarve saada tunnustusta sille, että oma elämä on ”elettävää” (ks. Butler 2004) julkaisukelvottoman sijaan – mikä olikin usein haastateltavien motivaatio osallistua tutkimukseen.

Näiden yleisten seurausten lisäksi yllätys paljastaa liminaalisuuden, millä voi olla aivan erityisiä, vakavia seurauksia. Dramaattisimpina esimerkkeinä tästä ovat kaksi edellä lainattua haastattelukatkelmaa. Esimerkissä, jossa opettaja käski haastateltavaa ja tämän tovereita lopettamaan espanjan puhumisen, tämä tilanne yhdistettynä muihin kokemuksiin (kuten siihen, että haastateltava huomasi ihmisten alentuvan suhtautumisen heihin vieraillessaan isoäitinsä kanssa hienoissa tavarataloissa oman lähiönsä ulkopuolella) johti siihen, että haastateltava lakkasi kokonaan puhumasta vuosikausiksi. Nuori mies, joka huomasi tulevansa kohdelluksi ulkopuolisena sekä Iso-Britanniassa (isänsä kotimaassa) että Ghanassa (äitinsä kotimaassa), vietti ensin useita vuosia Aasiassa ja muutti sitten vielä neljänteen maanosaan perustellen voivansa asua missä tahansa, koska ei odota kuuluvansa minnekään.

Olennaista ei ole huomata, että liminaalisiin leikkauskohtiin syntyvillä katkoksilla ja niiden tuottamilla yllätyksillä voi olla dramaattisia seurauksia, vaan se, että yllätykset ovat analyttisesti hedelmällisiä sosiologiselle tutkimukselle. Yllätykset voivat auttaa suuntaamaan tutkimusta yhteiskunnallisesti merkityksellisiin aiheisiin.

YHTEENVETO: ARKISET YLLÄTYKSET OVAT HEDELMÄLLISIÄ

Aikana, jolloin poliittiset ja ekologiset yllätykset ja niiden seuraukset ovat mediahuomion keskipisteessä, on tärkeää teoretisoida yllätystä sosiologisesti. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että sosiologienkin noudattama akateeminen perinne suosii uutuusarvoa, minkä vuoksi yllätyksestä on tullut usein käytetty retorinen väline. Tässä artikkelissa olen esittänyt, että analyysin kohdistaminen yllätykseen voi ohjata sosiologisen mielenkiinnon tärkeisiin kysymyksiin tutkimusanalyyseissä. Yllätys voi esiintyä monin tavoin narratiiveissa haastateltavan orientoitumisesta yllätykseen ja yllätyksen vuorovaikutuksellisesta tuottamisesta (Wilkinson & Kitzinger 2006) aina tunteenpurkaukseen haastattelutilanteessa ja narratiiveihin, joilla yllätyksellisiä tilanteita konstruoidaan. Nämä yllätyksen erilaiset muodot eivät välttämättä ole kaikenkattavia tai toisensa poisulkevia, mutta ne ovat arkisia ja siksi melko yleisiä.

Syntyipä yllätys millä tavalla tahansa, ja olipa se miellyttävä tai epämiellyttävä, se aiheuttaa aina katkoksen ennako-odotuksissa ja siten Gasparinin (2004) kuvaamia murtumia, jotka synnyttävät uutta ymmärrystä ja suhteita (Grady 2007; Gross 2010). Yllätys ei aiheuta tätä itsestään, vaan koska yllättävissä tilanteissa ennako-oletukset järkkyvät muuttaen tulevaisuuden odotuksia (Gasparini 2004; Maier 2009). Edellä kuvatuille haastateltaville uusi ymmärrys merkitsi muun muassa ymmärrystä omasta yhteiskunnallisesta asemoinnista ja uudenlaista suhdetta perheeseen. Tämä ymmärrys on sekä liminaalista että leikkauskohdissa syntyvää (intersektionaalista). Edellä esitetyistä analyttisistä esimerkeistä päätellen vaikuttaisi siltä, että sosiologisen mielenkiinnon kohdistaminen yllätykseen on hyödyllistä, koska se antaa välineitä merkittävien yhteiskunnallisten ilmiöiden analyysiin.

KIITOKSET

Versio tästä artikkelista esitettiin Westermarck-seuran valtakunnallisilla sosiologipäivillä Tampereella maaliskuussa 2011. Konferenssin teema ”yllätysten sosiologia” oli

osuva aikana, jolloin ekologiaa ja poliittisia yllätyksiä tapahtuu tiheään kaikkialla maailmassa. Haluan kiittää konferenssin järjestäjiä esitelmöntikutsusta, joka sai minut ajattelemaan tähän artikkeliin liittyviä aiheita. Eriytyisen kiitollinen olen haastateltaville, jotka niin vuolaasti antoivat aikaansa ja ajatuksiaan. Kiitos myös Elaine Bauerille, Leandra Boxille ja Stephanie Davis-Gillille jotka auttoivat aiheiston keräämisessä.

VIITE

- 1 ESRC Award Number: RES-051-27-0181. Ann Phoenix toimi päätutkijana ja Elaine Bauer ja Stephanie Davis-Gill tutkijoina ohjelmassa. Edellämainitut tekivät ketjumaahanmuuttajien haastattelut Thomas Coram Research Unitin, Institute of Educationin ja Lontoon yliopiston kautta ja Leandra Box Race Equality Foundationin kautta. Pat Petrie osallistui analysointiin.

KIRJALLISUUS

- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage, London.
- Brewer, John (2001) Review essay: The Paradox of Northern Ireland. *Sociology* 35, 779–783
- Bruner, Jerome (1990) *Acts of Meaning: Four Lectures on Mind and Culture*. Harvard University Press, Cambridge (MA).
- Butler, Judith (2004) *Undoing Gender*. Routledge, New York.
- Cockerham, William C. (2004) *The Blackwell Companion to Medical Sociology*. http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9781405122665_chunk_g97814051226653.
- Gasparini, Giovanni (2004) Anticipation and the surprises of everyday life. *Social Science Information* 43:3, 339–348.
- Giddens, Anthony (1999) Risk. BBC Reith Lectures 1999, Lecture 2, Hong Kong. http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/events/reith_99/week2/week2.htm
- Giddens, Anthony, Duneier, Mitchell & Appelbaum, Richard P. (2005) Introduction to Sociology. <http://www.wwnorton.com/college/soc/giddens5/ch/01/data-exercise.asp>.
- Grady, John (2007) *Surprise and Discovery: Using GIS to Explore Social Diversity in Contemporary America*. Teoksessa Diana Stuart Sinton

- & Jennifer Lund (toim.) *Understanding Place: GIS and Mapping Across the Curriculum*. ESRI Press, Redland (CA), 83–96.
- Gross, Matthias (2010) *Ignorance and surprise: Science, society, and ecological design*. MIT Press, Cambridge (MA).
- Lambek, Michael & Antze, Paul (1996) *Introduction: Forecasting memory*. Teoksessa Paul Antze & Michael Lambek (toim.) *Tense Past: Cultural Essays in trauma and Memory*. SUNY Press, California, xi–xxxix.
- Maier, Charles S. (2009) *Between surprise and social science*. Max Weber Programme Lecture Series (EUI MWP LS 2009/04).
- Martens, Lydia, Southerton, Dale & Sue Scott (2004) *Bringing Children (and Parents) into the Sociology of Consumption: Towards a Theoretical and Empirical Agenda*. *Journal of Consumer Culture* 4:2, 155–182.
- McAdams, D. (2006) *The Redemptive Self: Stories Americans live by*. Oxford University Press, New York.
- McGuigan, Jim (2005) *Towards a sociology of the mobile phone*. *Human Technology* 1:1, 45–57.
- Miller, Daniel & Woodward, Sophie (2011) *Global Denim*. Berg, Oxford.
- Moon, Dawne (2008) *Culture and the Sociology of Sexuality: It's Only Natural?* *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 619 Annals 183. <https://litigationessentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=619+Annals+183&srctype=smi&srcid=3B15&key=33dc0312c23737c0706a14dfb6c7cade>.
- O'Brien, Jodi (2009) *Sociology as an Epistemology of Contradiction*. *Sociological Perspectives*, 52:1, 5–22.
- Polkinghorne, Donald (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. SUNY Press, Albany (CA).
- Polletta, Francesca (2008) *Takakansiteksi teokseen Jeffrey C. Alexander and Kenneth Thompson (2008) Contemporary Introduction to Sociology: Culture and Society in Transition*. The Yale Cultural Sociology Series. Paradigm Publishers, Yale.
- Ramiller, Neil and Wagner, Erica (2009) *The element of surprise: appreciating the unexpected in (and through) actor networks*. *IT & People* 22:1, 36–50.
- Riessman, C. K. (2002) *Analysis of personal narratives*. Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (toim.) *Handbook of Interview Research*. Sage, Thousand Oaks (CA), 695–710.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Sage, Thousand Oaks (CA).
- Sulek, Antoni (2009) *On the unpredictability of revolutions: Why did Polish sociology fail to forecast Solidarity?* *Polish Sociological Review* 168:4, 523–537.
- Sutton, Philip (2011) *Revolution in the Age of Austerity*. Blogikirjoitus Anthony Giddensin *Sociology* 6th edition –teoksen kotisivuilla 3.3.2011. <http://www.polity.co.uk/giddens6/blog/post.aspx?id=85>
- Wetherell, Margaret (1998) *Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue*. *Discourse and Society*, 9:3, 387–412.
- Wilkinson, Sue & Kitzinger, Celia (2006) *Surprise as an interactional achievement: Reaction tokens in conversation*. *Social Psychology Quarterly* 69:2, 150–182.